

Vrouwelijke vernieuwing

In het vreemdetalenonderwijs woedt al eeuwenlang een machtsstrijd tussen de grammatica-vertaalmethode en een minder eenzijdig op taalvormen en schriftelijk taalgebruik gerichte benadering. Die laatste heeft verschillende verschijningsvormen en namen, bijvoorbeeld de directe methode en de communicatieve benadering. De directe methode kwam op aan het eind van de negentiende eeuw als gevolg van een beweging die ‘reform’ genoemd werd en waarmee in de geschiedschrijving de namen van mannen als Wilhelm Viëtor, Otto Jespersen, Paul Passy en Henry Sweet verbonden zijn.

De geschiedschrijving van het vreemdetalenonderwijs is gendergevoelig, blijkt uit het betoog van Sabine Doff (2008, zie ook 2002). Hoewel van voorbijgaande aard, was de reformbeweging in Duitsland succesvol, maar een belangrijke factor daarbij is onvoldoende gehonoreerd, namelijk het feit dat in de decennia vóór de doorbraak van de reform al een meer op mondelinge vaardigheden en inhoudgericht lezen gerichte aanpak in praktijk gebracht werd op de *höhere Mädchenschulen*. Aan zo’n school was bijvoorbeeld Wilhelm Viëtor, schrijver van het baanbrekende pamflet *Der Sprachunterricht muß umkehren!* (1882), in de jaren zeventig als leraar begonnen. Aan die *Mädchenschulen* werkten relatief veel leraressen, die bovendien vaak native speaker van de door hen onderwezen vreemde taal waren. De overwegend

mannelijke leraren Frans en Engels op de door jongens bezochte *Realschulen* en *Gymnasien* waren vaak beter in grammatica dan in spreekvaardigheid.

Op deze *Knabenschulen* leidden de vernieuwingen van de reform tot verbeteringen: in 1904 kon worden vastgesteld dat ‘die Aussprache (...) sich gebessert hat, daß die Übungsstoffe nun vorzugsweise zusammenhängende Stücke sind (...), daß eine tiefere Kenntnis des fremden Volkstums erzielt und die Lektüre stärker betont wird’ (Junker, 1904, geciteerd naar Doff, 2008, p. 171). Maar er was natuurlijk ook weerstand. Conservatieve tijdgenoten laakten de oppervlakkigheid van het vreemdetalenonderwijs aan de *Mädchenschulen*, waar het concrete ‘Können’ (namelijk taalvaardigheid) prevaleerde boven de minder tastbare, maar hoog geachte vormende waarde van grammaticaonderwijs. ‘Deshalb ist auch schon vor der Reform in den Mädchenschulen die Sprechfertigkeit immer mehr betrieben worden als in den Knabenschulen, wozu noch der Umstand nicht wenig beitrug, dass die Mädchen ihrer ganzen Natur nach für die Plappermethode besser geeignet sind als die Knaben’ (Clodius, 1906, p. 4-5, geciteerd naar Doff, 2008, p. 173).

‘Clodius’ (een pseudoniem) wist nog niet dat de *Plappermethode* school zou gaan maken, zelfs in Nederland, waar vanaf 1970 in de examens vaardigheden getoetst moesten worden. Heeft dat te

maken met de vrouwenemancipatie en de feminisering van het onderwijs?

Duits gold heel lang als typisch man-nenvak. Niet de toegankelijkheid van die taal door de verwantschap met het Nederlands, maar juist de lastig te verwerven naamvalsmorfologie kreeg de nadruk. Die moest theoretisch en systematisch behandeld worden als prominent onderdeel van de grammatica, die als basis van de taal gold en eerst geleerd moest worden. Zelfs lezen, opgevat als woord voor woord vertalen, werd groten-deels uitgesteld tot de bovenbouw. In dit vak stonden systematiek en regelkennis, foutloos taalgebruik, precisie en strengheid op de voorgrond, en dat was typisch iets voor mannen.

Het past in het beeld dat Duits niet vooroefde als het ging om vernieuwing in het vreemdetalenonderwijs. Het waren heel lang Engels en Frans waar vernieuwingsgolven enigszins doorwerkten. Pas vanaf ongeveer 1980 speelde Duits ineens een voortrekkersrol in de introductie van de communicatieve aanpak in Nederland, door de contacten die de werkgroep Duits van het mavoproject (1974–1984) aanknoopte met de mvt-vernieuwingsbeweging in Duitsland en door de Übungstypologie van Neuner (1981). Nazaten van die werkgroep schreven de leergang *Kontakte* (1986, opgevolgd door *Neue Kontakte*) en richtten de werkgroep *Deutsch macht Spaß* op.

De pioniers waren weliswaar vrij-

Höhere Mädchenschule Schwarzenberg in Harburg an der Elbe, 1910

wel allemaal mannen. Maar Doff (2008) maakt duidelijk dat het ook bij de reform in Duitsland mannen moesten zijn die de gevestigde (mannen)orde doorbraken, mede op grond van het voorwerk gedaan door vrouwen.

Ook in Nederland werd tussen 1863 en 1908 op de mms (middelbare meisjes-school) veel aan moderne vreemde talen en daarbinnen aan spreekvaardigheid en literatuur gedaan. In 1912 hield op de eerste jaarvergadering van de Vereniging van Leraren in Levende Talen baronesse Labarre-Mulert van de Leemcüle een voordracht voor de sectie Duits over de directe methode zoals zij die op de

Hilversumse Godelindeschool voor meisjes toepaste. In de discussie stelde de heer Kroes, medeoprichter van Levende Talen, dat bij vrouwen een sterk ontwikkeld ‘audatief-visueel geheugen’ meer voorkwam dan bij mannen, bij wie ‘de verstandelijke indirecte methode’ vaker de voorkeur verdiende, zodat hij ‘voor gemengde scholen een gekombineerde methode’ zou verkiezen (cf. Kwakernaak, 2011).

Eind jaren tachtig zette de feminisering van het onderwijs en van het vak Duits door, evenals de communicatieve aanpak. Causaal verband of historisch toeval? EK

LITERATUUR

- Clodius, (1906). Die höhere Mädchenschule und der fremdsprachliche Unterricht. *Zeitschrift für französischen und englischen Unterricht*, 5, 1–14.
- Doff, S. (2002). *Englischlernen zwischen Tradition und Innovation: Fremdsprachenunterricht für Mädchen im 19. Jahrhundert*. München: Langenscheidt-Longman.
- Doff, S. (2008). Was von Visionen übrig bleibt: Frauen, die neusprachliche Reformbewegung und ihr Echo in Lehrplänen des frühen 20. Jahrhunderts. In S. Doff, W. Hüllen, & F. Klippel (Red.), *Visions of languages in education* (pp. 169–179). Berlin: Langenscheidt.
- Junker, H.P. (1904). *Englischer Unterricht, geschichtlicher Abriss*. In W. Rein (Red.), *Enzyklopädisches Handbuch der Pädagogik* (Bd. 2; pp. 406–421). Langensalza: Hermann Beyer & Söhne.
- Kwakernaak, E. (2011). *Taalhandelingen anno 1912. Levende Talen Magazine*, 98(7), 40–41.